

Murádin János Kristóf: „*Malenkij robot*”-ra hurcolás a Romániához csatolt részekről (Erdély, Partium, a Bánság keleti része, Máramaros déli része), in: Dr. Bank Barbara–Benkő Levente–Dr. Bognár Zalán–Deák László–Dr. Dupka György–Köteles László–Márkus Bea–Dr. Murádin János Kristóf–Weiss Rudolf: „*Itt volt a végállomás*” *Halálos áldozatokkal járó német- és magyarellenes tevékenységek a Kárpát-medencében 1944–1949*, kiadja a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma támogatásával, Pécs, 2015, 87–99. o. (ISBN 978-963-88716-4-0)

Murádin János Kristóf

„Malenkij robot”-ra hurcolás a Romániához csatolt részekről (Erdély, Partium, a Bánság keleti része, Máramaros déli része)

„Szívünkben szent gyűlölet ég... Csak egy gondolatunk van: németet ölni! Falánk hasába szuronyt! Lecsukni kapzsi szemét! Szétütni buta, szögletes fejét. Pusztuljon ez a kígyó! Zúg a vihar a Don menti styeppek fölött. Megindult a feldühödött, felháborodott, kegyelmet nem adó Oroszország. Az ítélő Oroszország. A bosszúálló Oroszország.”

Ilja Ehrenburg: *A német* (1943)

Hét évtizeddel ezelőtt, 1944 őszén a második világháború elérte Erdély földjét. A frontátvonulás mérhetetlen szenvedéseket hozott az itt élő lakosságra, annak nemzetiségi hovatartozásától függetlenül. Az ekkor Románia és Magyarország között megosztott régió magyar és német lakossága azonban talán a többi nemzetiséghez képest még inkább ki volt szolgáltatva az előrenyomuló hadseregek önkényének. A románok 1944. augusztus 23-i átállása a Szövetségesek oldalára ugyanis, ellenségből hadviselő társná változtatta Romániát. Így az országot felszabadító Vörös Hadsereg nyugat felé való előretörésében, először nem a román ún. Ókirályságban, hanem Erdélyben lépett ellenséges területre. Itt, az Észak-Erdélyben talált nagyszámú magyar lakosságot, de a szász és sváb közösségeket is, természetes módon, ellenségnek tekintette. Ehhez nagymértékben hozzájárult a román politikai vezetés és hadsereg nagyarányú propagandája is, amely a szovjet csapatokkal karöltve Észak-Erdély mielőbbi visszafoglalására és annektálására törekedett. Nem csoda hát, hogy a sorozatos román feljelentések és a „magyar fasisztákról” Bukarestben összeállított listák hatására,¹ a Szovjetunióbeli rombolásokért amúgyis bosszút állni szándékozó Vörös

---

¹ A románok által összeállított névlisták létezéséről Nagy Károly, az író Nagy István fia, állítólag személyesen a kolozsvári szovjet parancsnokságon dolgozó egyik elhárító tisztől, Borisz Polevoj írótól értesült, 1969.

Hadsereg, az erdélyi magyarokon és németeken vett elégtételt. Ugyanakkor viszont a román hadsereg által szovjet földön elkövetett pusztítások és vérengzések – az aktuális katonapolitikai kurzus miatt – háttérbe szorultak. Mindezekért a bűnbaknak nyilvánított ún. „Horthy-fasiszta” magyar és „náci” német polgári lakosság kellett hogy vezekeljen.

A szovjet bosszú leglátványosabb eszköze a civilek nagyarányú foglyulejtése volt. Ez két nagyobb hullámban ment végbe Erdélyben: először 1944. októberében, a frontátvonulást közvetlenül követően, magyarokat és német katonáknak vélt, németes kinézetű, vagy német nevű fiúkat és férfiakat hurcoltak el, majd néhány hónappal később, 1945. januárjában, Észak-Erdély és a kelet-magyarországi részek elfoglalása után, a bánági, partiumi és erdélyi német polgári lakosságot deportálták. A továbbiakban ezeket az eseményeket fejtem ki részletesebben.

A magát „felszabadítónak” nevező Vörös Hadsereg, a magyar civilek foglyulejtését már az észak-erdélyi harcok kezdetén, 1944. szeptemberében megkezdte. Mivel a fokozatosan kiürített Székelyföldön viszonylag gyorsan átvonultak a szovjet csapatok, a civilek soraiban csak szórványos elhurcolások történtek. Háromszéken és a Csíki-medencében (Kézdivásárhely, Csíkszentmárton, Csíkszentkirály, Csíkszereda stb.) kb. 3000 civil magyar fiút és férfit gyűjtöttek össze és hurcoltak el, mint hadifoglyot.² Tovább haladva, a Maros völgyében (Gyergyószentmiklós, Görgényszentimre, Görgényüvegcsúr, Magyaró, Marosvécs stb.) újabb kb. 4000 magyar civil fiú és férfi esett szovjet fogságba, elsősorban a Szalárd térségében a Maros-áttörésnél, illetve Görgényüvegcsúrön vívott feltartóztató harcok következtében.³

Az első, szervezett akció keretében végrehajtott, masszív elhurcolások azonban nem itt, hanem a tordai csatát követően, Tordán és Kolozsváron következtek be, 1944. október 6–15-e között.

1944. október 6-án Torda, majd október 11-én Kolozsvár is a nyugat felé előrenyomuló Vörös Hadsereg birtokába került. A szovjet katonák több ezer magyar civil férfit, sőt több esetben serdülő korú fiút hurcoltak el mindkét városból többéves kényszermunkára a Szovjetunióba. A Rogyion Jakovlevics Malinovszkij marsall által vezetett 2. Ukrán Fronthoz tartozó 27. szovjet hadsereg és 18. lövész hadosztály⁴ katonái válogatás nélkül fogdosták össze az embereket. Csak Tordáról egyes források szerint több mint 700,⁵ más források alapján mintegy 400,⁶ a környékbeli falvakból (Aranyosegerbegy, Tordaszentmihály, Aranyospolyán, Bágyon, Kövend, Tordatúr stb.) pedig újabb több száz magyar fiút és férfit hurcoltak el. A legnagyobb méretű foglyulejtésekre egész Erdélyben azonban Kolozsváron került sor, ahol 5000 civil magyar embert érintett ez az akció.⁷ A

---

októberében, moszkvai látogatásakor. Lásd erről bővebben: Nagy Károly: *Tanúság. Szabadság* (Kolozsvár), 2014. október 10, XXVI. évf., 234. sz., 3. o.

² Illyés Elemér: *Erdély változása. Mítosz és valóság*. München, 1976, 68-69. o.

³ *Fehér könyv az 1944. őszi magyarellenés atrocitásokról*. RMDSZ, Kolozsvár, 1998, 27–30. o.

⁴ Nagy Mihály Zoltán–Vincze Gábor: *Észak-Erdély másodszeri „felszabadulásának” előzményei. A román közigazgatás visszatérése és kiutasítása Észak-Erdélyből (1944 szeptember–november)*. In: *Székelyföld* (Csíkszereda), 2000 május, IV. évf., 5. sz., 101. o.

⁵ Papp Annamária: *Szögesdrót*. Háromszék Lap- és Könyvkiadó vállalat, Sepsiszentgyörgy, 2001, 156. o.

⁶ Stark Tamás: *Magyar foglyok a Szovjetunióban*. Lucidus Kiadó, Budapest, 2006, 34. o.

⁷ A kolozsvári elhurcoltak pontos számát Csetri Elek (1924–2010) kolozsvári egyetemi tanár, egykori fogoly, a szerző által vele 2004. április 22-én készített interjúbán (a továbbiakban: Csetri), 5000-ben állapítja meg,

Szamos-parti várost övező falvakból (Pusztacsán, Ajton, Kolozs, Györgyfalva, Kisbács stb.) pedig újabb majdnem 1000 magyar férfit hurcoltak el.⁸

Ezt követően, a trianoni határ felé továbbvonuló Vörös Hadsereg ugyan folytatta a civilek foglyul ejtésének gyakorlatát, viszont távolról sem olyan mértékben, mint Torda és Kolozsvár esetében. Feltételezhetően a Szilágyságban és a Partium területén vívott sorozatos magyar–német halogató harcok utóhatásaként, 1944. október második felében esetenkénti, razziaszerű foglyulejtési akciókra kerülhetett sor, Zilahon és környékén (Varsolc, Szilágysomlyó, Szilágynagyfalu), Nagyváradon és a közeli településeken (Élesd, Margitta, Szalárd), valamint Szatmárnémetiben és az azt övező kisvárosokban, illetve falvakban (Ákos, Erdőd, Nagykároly, Kaplony stb.). A legmerészebb becslések szerint is, e nagykiterjedésű területről, összességében maximum 5-6000 magyar embert vihettek el. Ez esetben kimondottan csak a civil ruhába öltözött, német, vagy magyar katonáknak hitt, szovjet szemszögből „partizángyanús elemek” lekapcsolásáról volt szó. Ez, mindent egybevetve is, Észak-Erdély teljes nyugati területén, alig haladta meg az egyedül Kolozsváron foglyul ejtett magyarok számát.

Összességében elmondhatjuk, hogy 1944. szeptember–októberében, Észak-Erdélyben kb. 20 000 magyar polgári lakos eshetett szovjet fogságba, akiknek igen nagy aránya, mintegy 25%-a a harc nélkül birtokba vett Kolozsváron.

Miért történt mindez, mi oka lehetett ennek? – kérdezhetjük. Az elhurcolásoknak máig sincs minden kétséget kizáró, egyértelmű magyarázata. A körülményeket tekintve, úgy vélem, hogy a hadi események több fejleménye is oda vezethetett, hogy ez az elsőre érthetetlennek tűnő deportálás bekövetkezzen. Valószínűleg sokban hozzájárult ehhez az a tény, hogy Kolozsvár volt az első igazán nagy város, amelyet a hazájukat felszabadító, és idegen földre lépő szovjet csapatok elfoglaltak. Mint már szó volt róla, a románokat a Szovjetunió 1944. augusztus 23-a után többé már nem tekintette ellenségnek. Ez pedig a maga során az ekkor még markánsan magyar többségű Kolozsvár geopolitikai helyzetét is radikálisan megváltoztatta. Egy most már szovjet szövetségben álló, s így Magyarországgal szemben nyíltan ellenséges állam közvetlen szomszédságában fekvő határváros lett.

Miután a honvéd alakulatokat és az utolsó menekülteket szállító vasúti szerelvényt 1944. október 10-én elhagyta Kolozsvárt, a következő vészterhes napokban, szinte már bibliai jelenetként, azt lehetett látni, hogy egyes románok lakta házak kapujára kék zsírkrétával felírták: „*Casă românească*” (Román ház).⁹ Másutt ugyanilyen feliratú táblát szegeztek ki.¹⁰ Ezek a másnap bevonuló Vörös Hadsereget és az annak árnyékában, október 13-án megjelenő román katonaságot¹¹ voltak hivatottak figyelmeztetni arra, hogy az új hatalom számára megbízható, annak berendezkedését elfogadó és elősegítő emberek várják ott az új idők

---

indokolva ezt azzal, hogy egyes oroszul tudó deportáltak kérdésére az őket őrző szovjet katonák ezt a számadatot adták meg. Egy másik elhurcolt, Ercsey Gyula *Farkasok árnyékában. Kolozsváriak a Gulágon* című, 2006-ban megjelent visszaemlékezésében ugyancsak 5000 körülben határozza meg sorstársainak számát.

⁸ Az egykori foglyok kártérítési igénylését összeállító Dáné Tibor (1923–2006) kolozsvári jogász, a szerző által vele 2004. április 6-án készített interjúban (a továbbiakban: Dáné), a Kolozsvár környéki falvakban foglyulejtettek számát, a városban elfogottakéval együtt maximum 6000 főben állapítja meg.

⁹ Nagy Károly: *Felszabadulás!? Szabadság* (Kolozsvár), 2002. május 8, XIV. évf., 101. sz., 3. o.

¹⁰ Balogh Edgár: *Hatalomváltás Kolozsvárt 1944-ben*. In: *Korunk* (Kolozsvár), 1992. október, III. folyam, III. évf., 10. sz., 113. o.

¹¹ *Ibidem*, 113. o.

eljövetelét. Ez megkönnyítette az oroszok dolgát, és így nagyon kevés román került fogságba. Őket a Törvényszéken tartott rövid kihallgatás után el is engedték.¹² Nem úgy a magyarokat, akiket a bevonulást követően, október 12. és 15. között végrehajtott átfogó razzia¹³ során, alig néhány nap alatt ejtettek foglyul.

A szokatlanul nagyméretű elhurcolások végrehajtásában a szovjet alakulatok legfőbb motivációja kétségtelenül a bosszú és a kollektív felelőségre vonás volt. Az a vágy hajtotta őket, hogy Németország szövetségeseit példaszerűen megbüntessék. A tömeges deportálások előzményei 1943-ig nyúltak vissza, amikor a magyarokkal szemben a kollektív bűnösség vádja hivatalosan is megfogalmazódott. Ebben az értelemben Sztálin Nagy-Britannia kormányához 1943. június 7-én írott levelében így fogalmazott: *“A szovjet kormány úgy véli, hogy azért a fegyveres segítségért, amelyet Magyarország Németországnak nyújtott [...], a felelőséget nemcsak a magyar kormánynak, de kisebb-nagyobb mértékben a magyar népnek is viselnie kell.”*¹⁴ Ez az álláspont szilárdult meg Edvard Beneš, száműzetésben levő csehszlovák elnök Sztálinnal és V. M. Molotov külügyi népbiztossal, 1943. december 12. és 18. között, Moszkvában folytatott tárgyalásai során. A szovjet–csehszlovák szerződés, valamint a Németországgal és Magyarországgal szembeni, háború utáni álláspont megbeszélésekor, a december 14-i, második összejövetelen – amelyen Sztálin nem vett részt – Molotov egyszerűen kijelentette: *„A magyarokat meg kell büntetni!”*¹⁵ Ezt követően, december 18-án, a Kremlben Beneš, a Sztálinnal folytatott tárgyalásairól beszámolva, felszólalásában így vélekedett: *„Sztálin a magyarokkal kapcsolatban a legélesebb kifejezésekkel élt. Ők állítólag még a németeknél is rosszabbak [...]”*¹⁶

Mindemellett nyomós ok lehetett a tömeges foglyulejtésekre az is, hogy Malinovszkij marsall Sztálin előtt nagyszámú „hadifogollyal” akarta igazolni azt, hogy csapatai előrenyomulásának megtorpanását nagy erőket felvonultató ellenállás okozta. A Generalisszimusz ugyanis november 7-ére, a szovjet forradalom 27-ik évfordulójára már Budapestet szeretne volna bevenni. Ezt a tervet hiúsította meg a német–magyar csapatok három héten át tartó heves ellenállása Tordánál. A kisszámú foglyul ejtett honvéd viszont nem indokolhatta a 2. Ukrán Front erőfőlényben levő, gépesített egységeinek majdnem egy hónapos feltartóztatását. Ezért kellett a hiányzó hadifogolylétszámot magyar katonákként feltüntetett civilekkel pótolni.

Az elhurcolásokhoz nagymértékben hozzájárult még több román politikus szovjet hadvezetésnek adott azon tanácsa is, hogy a magyarság tömeges deportálásával „tisztítsák” meg a „fasisztáktól” a front mögöttes területeit. Azt ajánlották, hogy Kolozsváron és Tordán fogassák el a 15 és 55 év közötti férfiakat, mert ezek „fasiszta” német és magyar katonák, akik a tordai front áttörése után visszahúzódtak e két városba, és civil ruhába öltözve

---

¹² Így szabadult meg például Brätigam Albert, aki ugyan sváb származású volt, de az édesapja román katonakönyvével tudta igazolni magát. Lásd erről a szerző által készített interjút Dózsa János elhurcolt öccsével, Dózsa Sándorral (1930–2014), Kolozsvár, 2004. április 19. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Dózsa.) A románok hazamenetelét megemlíti még Szász Lajos elhurcolt fia is, ifj. Szász Lajos. A szerző által készített interjú, Kolozsvár, 2004. április 7. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Szász.)

¹³ A foglyul ejtések időszakáról lásd Dáné Tibor közlését, aki a volt hadifoglyoknak a magyar állam által biztosítandó kárpótlásáért, 1990 után a kolozsvári civil deportáltak összeírását végezte.

¹⁴ Idézi Gosztonyi Péter: *Vihar Kelet-Európa felett*. Budapest, 1990, 152-153. o.

¹⁵ Idézi Gosztonyi Péter: *Háború van, háború*. [Budapest], 1989, 26. o.

¹⁶ *Ibidem*, 32. o.

szabotázsakciókra készülnek a Vörös Hadsereg ellen.¹⁷ Megerősíteni látszik e feltevést, hogy az elhurcoltak között sok volt a szőke, németes kinézésű (Kovács Károly református kollégiumi diák esete),¹⁸ vagy jellegzetesen német nevű (Schweier Nándor kolozsvári kereskedő példája)¹⁹ fiú és férfi. A bevonuló Vörös Hadsereg parancsnoka – az ukrán területeken már korábban tapasztalt intenzív háborús partizán-tevékenységtől tartva – minden bizonnyal így akarta elejét venni egy a frontvonal mögött kialakuló kaotikus helyzetnek.

Végül nyomas okként kell figyelembe venni azt is, hogy a Szovjetunió óriási, 22 milliót elérő háborús embervesztése és az elszenvedett hatalmas anyagi károk, az ország újjáépítésének igénye és az égető munkaerőhiány önmagában is indokolhatta a tömeges deportálást.²⁰ Sorsukat illetően, a foglyok kérdéseire, maguk az orosz örök is általában erre hivatkoztak.²¹ Ezt példázza az is, hogy az elfogottak közül néhány öreg, munkaképtelen embert elengedtek.²²

Ettől függetlenül tény, hogy Kolozsvár magyar lakosságát szó szerint megtizedelték. Mások mellett az erdélyi magyar közélet olyan fontos személyiségeit hurcolták el, mint: Mikecs László történész, Kiss Jenő író, dr. Erdő János későbbi unitárius püspök, Járosi Andor evangélikus esperes, író, Mikó Imre politikus, kisebbségjogász, az Erdélyi Párt országgyűlési képviselője, dr. Nagy Tibor ügyész, Bartha Ignác, Decsy István és Hunyadi János ügyvédek, dr. Jancsó Béla orvos, Józsa Lajos vegyész, dr. Kovács Zoltán fizikus, docens, Pikéthy Károly történész, Faragó József, dr. Árvay József, Haáz Ferenc és Sándor Gábor néprajzkutatók, ifj. Márton József festőművész, Turóczi Tibor színész stb. De a foglyul ejtettek között volt a nagynevű kolozsvári Református Kollégium tanári karának szinte mindegyik férfi tagja is: Ádám Zsigmond, Bartalis József, Bodrogi János, Fazekas Gyula, Fejér Miklós, Finta Zoltán, Kovács Zoltán, Maklári Ernő, Máthé János stb.

A Kolozsvárról elhurcoltak közül eddig általam feltárt több mint 700 név alapján felállítható társadalmi rétegződésük keresztmetszete. Eszerint a civil foglyok 24%-a munkás volt, 18%-a kisiparos, 16%-a értelmiségi (1 evangélikus esperes, 9 pap, 2 történész, 4 néprajzkutató, 7 egyetemi és 17 gimnáziumi tanár, 7 egyetemi hallgató, 9 jogász, 4 író, 4 újságíró stb.), 14%-a szabadfoglalkozású, 14%-a mezőgazdász, 8%-a kereskedő és nem kevesebb, mint 6%-a gimnáziumi diák!

A foglyulejtések első napján, október 12-én egyszerűen az utcáról,²³ vagy a munkahelyükről²⁴ szedték össze a magyar férfiakat. Elhurcolták a vörös karszalagos városi

---

¹⁷ Szabó György: *Kolozsvári deportáltak az Uralban*. Komp-press, Korunk Baráti Társaság kiadása, Kolozsvár, 1994, 25. o.

¹⁸ A szerző által készített interjú Kovács Jolánnal, az elhurcolt Kovács Károly leányával, Kolozsvár, 2004. március 31. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Kovács.)

¹⁹ A szerző által készített interjú Schweier Ágnessel, az elhurcolt Schweier Nándor leányával, Kolozsvár, 2004. március 23. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Schweier.)

²⁰ Lásd erről: Murádin János Kristóf: *Elhallgatott múlt. Kolozsvári civilek a GULAG-on*. In: *RODOSZ Konferenciakötet 2009*, Romániai Magyar Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetsége (RODOSZ)–Clear Vision Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009, 304. o.

²¹ A fogságbaejtés indoklásáról lásd bővebben: Papp A.: *i. m.*, 149. o.

²² Murádin János Kristóf: *Kolozsváriak keresztútja az Urálban 1944-ben*. In: *Rubicon* (Budapest), 2005 február-március, XV. évf., 2-3. (152-153.) sz., 119. o.

²³ Így esett fogságba sok más sorstársával együtt Bakó Mihály kenyérkihordó a Széchenyi téren, ahova szekerével kenyérért ment. A szerző által készített interjú Fodor Eszterrel, Bakó Mihály leányával, Kolozsvár, 2004. március 23. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Fodor.) Hasonló módon ejtették foglyul Csetri Elek

őrség számos tagját, a helyreállításon dolgozókat a gyárak udvaráról, s elfogtak járókelőket is.²⁵ Miután ennek híre ment, és az emberek igyekeztek otthon elrejtőzni, a katonák sorra járták az utcákat. Szemtanúk elbeszélése szerint gyakran román szomszédok vezetésével²⁶ otthonaikból²⁷ terelték össze a magyar fiúkat és középkorú férfiakat. A feljelentők között emlegették Gheorghe Onişoru kolozsvári román konzult és Aurel Milea helyi ügyvédet. Erre azonban minden kétséget kizáró bizonyíték egyelőre nincs.²⁸

Az elfogott magyar embereket a szovjet járőrök a városi törvényszék fogdájába kísérték.²⁹ Kérdezősködéseikre az orosz örök sohasem mondták meg az igazat. Ha egyáltalán válaszoltak, olyasmit lehetett hallani tőlük, hogy: „*Semmi pánik! Málenkij robot! Csak egy kis munkára vesszük magukat.*”³⁰ Mindez azért volt, hogy az elhurcoltak ne tanúsítsanak ellenállást, és hogy a kellő fogolylétszámot minél gyorsabban össze lehessen gyűjteni. Soha nem mondták, hogy a Szovjetunióba viszik őket dolgozni, mindig csak egy pár napi munkáról volt szó. Azzal a váddal is elhurcoltak magyarokat, hogy partizánok voltak.³¹ Mikor pedig a törvényszékre kísérték be őket, leggyakrabban azt mondták, hogy igazolványokat kapnak. A szovjetek végtelen cinizmusára jellemző, hogy felmentő igazolványokat ígértek a leendő deportáltaknak.³² Ilyen igazolványok valóban léteztek, de csak nagyon kis számban, és azokat a szovjet parancsnokság kizárólagosan a legmegbízhatóbb helyi kommunistáknak állította ki. A felmentő papír, amely tényleges mentességet biztosított, háromnyelvű volt, és rózsaszínű kartonra nyomtatták. Emelett volt egy nagyalakú – lakásajtóra szegezendő – nyomtatvány is, szintén rózsaszínű. Az ilyennel jelölt lakásokba a katonák nem törtek be, onnan nem raboltak.³³

A következő napokban az elfogott magyarok több száz fős csoportjait indították útnak gyalogosan Tordára. Az első ilyen csoport október 13-án, a délutáni órákban,³⁴ az utolsó 18-án hajnalban hagyta el a várost.³⁵ A tordai állomáson általában ötven-hatvan, de volt

---

és Szentpéteri László másodéves egyetemi hallgatókat és Székely János tűzoltót, akik a városi őrség tagjaiként a Nemzeti Színházat őrizték. Lásd erről: Csetri.

²⁴ A munkahelyén, Honvéd utcai műhelyében fogták el Sáska Pált, október 12-én délelőtt. A szerző által készített interjú ifj. Sáska Pállal, az elhurcolt id. Sáska Pál fiával, Kolozsvár, 2004. április 5. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Sáska.) Hasonlóképpen Denderle József paptanárt a Zágoni Mikes Kelemen piarista iskolában levő irodájából hurcolták el október 13-án. A szerző által készített interjú Holok Péterrel, Denderle József unokaöccsével, Kolozsvár, 2004. március 22. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Holok.)

²⁵ Nagy M.Z.–Vincze G.: *i. m.*, 107. o.

²⁶ Többek között lásd Csutak Béla 1945. október 10-i levelét Dálnoki Miklós Béla miniszterelnökhöz. Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. Külügyminisztériumi iratok. XIX-J-1-a. 61. doboz. IV-138. csomó. 40.821/Bé.

²⁷ Számos hasonló eset között otthonából, a Bethlen utca 27. szám alól hurcolták el, október 13-án Bérces Albertet is. Lásd erről bővebben: Ercsey Gyula: *Farkasok árnyékában. Kolozsváriak a Gulágon.* Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 2006, 38. o.

²⁸ Nagy M.Z.–Vincze G.: *i. m.*, 108. o.

²⁹ Szabó Gy.: *i. m.*, 24. o.

³⁰ Papp A.: *i. m.*, 149. o.

³¹ Benkő Levente: *Fogolykönyv.* Sepsiszentgyörgy, 1999, 123, 149, 168. o.

³² Ezt említi elfogatásuk indokaként Mile József (sz. 1923. augusztus 27.) egykori elhurcolt. A szerző által készített interjú, Kolozsvár, 2004. március 25. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Mile.) Hasonlóképpen Csetri és Sáska.

³³ Nagy László: *Szovjet felszabadítás, hadifoglyok, munkaszolgálat. Szabadság* (Kolozsvár), 2002. június 17, XIV. évf., 135. sz., 3. o.

³⁴ Mile.

³⁵ Körmendi Lajos és Bérces Albert visszaemlékezése, in: Ercsey Gy.: *i. m.*, 37-38. o.

úgy, hogy hetven embert is betuszkoltak egy-egy marhavagonba, útnak indítva őket Brassó, majd a hatalmas focsani-i tranzitábor felé.

Igaz ugyan, hogy ezek az események: a fogságbaesés, az elhurcolás, és a nehéz körülmények minden deportáltat nagyjából egyformán érintettek, az emberek mégis, más és más módon élték át a megpróbáltatásokat. Ez világlik ki a túlélőkkel készített interjúkból is, amelyekből a továbbiakban néhány részletet idézek.

Csetri Elek, későbbi egyetemi tanár (1944-ben elsőéves történészhallgató a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen) így emlékezik: „Az orosz bevonulás napján egy évfolyamtársammal, Szentpéteri Lászlóval jelentkeztem a városi őrségbe. A Nemzeti Színházhoz osztottak be a rablások megakadályozására. Másnap egy szuronyos orosz katona jelent meg egy TR-es (Termen redus – karpaszományos őrmester, M.J.K.) román kíséretében. Ez utóbbi megkérdezte, mit csinálunk. Volt egy vörös karszalagunk, de nem sokat ért a szemükben. Szólt, hogy vegyük magunkhoz amink van, mert átvisz a törvényszékre, ahol a szolgálatunknak megfelelő igazolványt kapunk. Ehelyett a fogdába kerültünk, ahol már nagyon sok civil volt. Ott tartottak egy napig. Paszulylevest adtak, semmi mást. A zárkák két-három személyesek voltak, de mi be voltunk zárva vagy tízen. Másnap reggel elindítottak minket Tordára. Egész úton számoltak minket, mert közben szöktek meg az emberek. Már tudtuk, hogy ez fogság. Nagyon szigorúan őriztek minket: tízméterenként volt egy szuronyospuskás, vagy egy géppisztolyos őr.”³⁶

Hogy mennyire válogatás nélkül, életkort és foglalkozást sem véve tekintetbe vitték el az embereket, az Mile József akkori felsőzsuki postamester elbeszéléséből is kiderül: „Október 12-én édesapámmal és öcsémmel együtt a házunk pincéjéből, az óvóhelyről vittek el. Két orosz katona tört reánk, és azt mondták egy órai munkára elvisznek. Ehelyett a Törvényszék fogdájába kísérték, s ott mentesítési igazolványt ígértek, amit Tordán kaptunk volna meg. Persze hazugság volt ez is. 13-án hajnalban, még teljes sötétségben, gyalogosan útnak indítottak Tordára. A sorban több százan voltunk, néhány hetven éven felüli is. Ők nem bírták az utat. Egy mézáros is velünk volt, s a nála levő zsákból lókolbászt osztott szét közöttünk. Az úton mindenütt láttuk a harcok nyomait. Kilőtt tankok, lelőtt repülőgépek voltak az út szélén. Menetelés közben néhányan megszöktek, s ezért, Tordára érve, hogy a létszám teljes legyen, az őrök két ferences barátot is beállítottak a sorba.”³⁷

Mint már korábban is szó volt róla, többeket egyszerűen az utcán megállítva, mint járókelőket fogtak el. Így került fogságba, mondhatni véletlenszerűen, az alig 16 éves Török Imre géplakatosinas, szinte még gyermekként. „A Széchenyi téren [ma: Piața Mihai Viteazu – MJK], túl a Szamoson, a Nagy híd mellett volt egy kisipari műhely, ott dolgoztam. – idézi fel Török Imre – Ősszel belövések voltak Tordáról. Senki sem tudott dolgozni. A műhelyt bezártuk. Mind óvóhelyen bujkáltunk. Az élet nem tudott folytatódni. A Kőkert utcai [ma: str. Bogdan Petriceicu Hașdeu – MJK] katolikus inasotthon alatt nagyon jó óvóhely volt. Az otthon igazgatója az én főnököm jó barátja volt, így a mesterem is ott volt velem egyazon óvóhelyen. [...] Az oroszok bevonulása után nem sokkal azt mondta nekem a mesterem:

- Imre, eredj be a műhelybe, nézd meg, hogy nem törték-e fel az oroszok?

---

³⁶ Csetri.

³⁷ Mile.

Hallottuk a pincében, hogy milyen jók az oroszok, nem bántanak senkit, s ki lehet menni. Elindulhat az élet. Elszaladtam a műhelyig. Nem volt feltörve. Indultam vissza, hogy vigyem meg a jó hírt, hogy a műhely sértetlen. Sem be nem törtek, sem be nem lőttek műhelyünkbe a szovjetek. Ahogy futottam visszafelé, a Széchenyi téren egy orosz katona meglátott, és rámkialtott, hogy:

- Davaj! Davaj! – intve a géppisztolyával, hogy álljak be a sorba.

Már vagy száz ember állhatott ott sorban. Megijedtem. Nem akartam beállni, inkább futottam tovább. De az orosz, figyelmeztetésül a lábamhoz lőtt egy rövid sorozatot. Akkor láttam, hogy itt muszály engedelmeskedni. Be kellett hogy álljak a sorba. Ott ácsorogtam a többi leendő fogoly között a mai Köztársaság mozi [jelenleg: Cinema Florin Piersic–MJK] mellett, a műszaki vasas üzlet előtti utcason. Még csak 16 éves gyermek voltam. Sírtam, és vártam, hogy mi lesz.

Amikor már több százan is összegyűltünk, elvittek a törvényszéki fogdába, és bezártak a börtöncellákba. Ezeket a kicsi helyiségeket úgy megtöltötték velünk, hogy csak állni tudtunk egymás mellett. Egy-egy cellában lehettünk körülbelül harmincan állva, mint a gyufaszálak a gyufásdobozban. Nem is tudtunk lefeküdni. Éjszaka két, három óra körül adtak egy kis paszulylevest. [...] Mivel kanalat nem adtak, a csajkából hamar meg is ittuk. De nagyon „dávájoztak” az oroszok. Siettettek. Aki nem volt elég ügyes, az nem is tudta meginni, mert már le is tereltek az emeletről. A Honvéd utcán [ma: Calea Dorobanților – MJK] kellett sorakoznunk tízesével, arccal a város felé. Illyesztően sokan voltunk. Lehettünk úgy kétezren, két és félezren. Szuronyospuskás oroszok járkáltak körülöttünk farkaskutyákkal. Valósággal elijesztettek minket a szökésnek még a gondolatától is. Úgy meg voltunk félemlítve, hogy nem mertünk félrenézni sem. Minden korosztály képviselve volt a csoportban. Éjjel hajtottak ki az utcára, hogy a civil lakosság ne tudjon semmit. Vittek a törvényszéktől előre, majd fel a Tordai útra [ma: Calea Turzii – MJK] gyalogosan Tordáig.³⁸

Volt akit az elhurcolástól hivatalos küldetése sem menthetett meg. Így Varga Márton is, aki a kolozsvári polgármesteri hivatal megbízásából, a sors furcsa fintoraként, éppen mentesítő igazolványok ügyében kellett volna hogy intézkedjen, az utcán ejtették foglyul: „Október 14-én, a Brassai utcai [ma: str. Brassai Sámuel – MJK] Minerva nyomdából hazajövet elfogtak az oroszok. Éppen a mentesítő igazolványok mintáját vittem volna kinyomtatni. Másnap kellett volna az elkészült igazolványokért mennem. Még csak tizenennyolc éves voltam. Az új, kommunista városvezetőségtől azt az utasítást kaptam, hogy ha az oroszok megállítanak, mondjam azt: „magyarszki milicijé” [magyar polgárőrség – MJK]. De hiába mondtam, mert a katona nem reagált, csak azt kiáltotta, hogy „Dáváj” [Gyerünk – MJK] be a sorba! A törvényszéki fogdába, a 86-os cellába vittek. Ott tartottak vagy három-négy napig, majd egy reggel az udvaron sorbaállítottak, megszámláltak, s elindítottak gyalog Tordára. Útközben volt aki megszökött. Tordán is egy férfi meg akart szökni, de elkapták és helyben agyonlőtték.”³⁹

³⁸ A szerző által készített interjú Török Imre egykori elhurcolttal (sz. 1928. február 22.), Kolozsvár, 2006. december 6. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Török.)

³⁹ A szerző által készített interjú Varga Márton egykori elhurcolttal (1926–2005), Kolozsvár, 2004. április 16. A szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Varga.)

Mintegy két-három hét után, a focșani-i tranzitáborba beérkező szállítmányokat áttették a szélesvágányú orosz vasúti pályára és elindították a Szovjetunióba. Focșani-ból Iași felé haladva, a szerelvények a Pruton át jutottak orosz földre, majd különböző szovjet fogoly- és munkatáborok felé vették az irányt.⁴⁰ Az erdélyi deportáltak zömét Csernovicon, Kijeven, Moszkván, Kujbiseven és Cseljabinszkon át az Urál hegység déli lábainál elterülő erdei munkatáborokba vitték. Ezek a lágerek általában egymáshoz közel estek, körülvéve az alábbi nagyobb városokat és ipari központokat: Cseljabinszk, Magnyitogorszk, Asa, Salasova, Beloreck, Karpacsova, Minjar, Kistim, Karabas, Nyizsnyij Tagil, Ufa, Ufalej, Kopejszk, és Tvarájá Platyina. A sors furcsa fintora, hogy ezek a helységek éppen Baskíriában, a magyar őshazában voltak.

Kivételesen néhány foglyot az Azovi-tenger melletti Taganrogba irányítottak.⁴¹ Másokat ukrainai munkatáborokba, elsősorban Nyikolajevbe [ma: Mikolajiv – MJK]⁴² vagy a Donyeck-medence szénbányáiba szállítottak.

A szovjet elhurcolások második hulláma Erdélyben – mint már a bevezetőben szó volt róla – a német polgári lakosságot érintette. A szovjet Állami Honvédelmi Bizottság 1944. december 16-án kiadott 7161. sz. határozata elrendelte a németek deportálásának megkezdését.⁴³ Ezt pár nappal később kiegészítette a 2. és 3. Ukrán Front Katonai Tanácsának 1944. december 22-i keltezéssel megjelent, 0060. számú, szigorúan titkos végrehajtási parancsa, amely a hadsereg speciális egységeinek a német származású munkaképes lakosság elhurcolására adott utasítást a Kárpát-medence teljes területéről.⁴⁴ Ezekre a szovjet direktívákra épített a Szövetséges Katonai Ellenőrző Bizottság Román Minisztertanácsnak címzett, 1945. január 6-i keltezésű, 031. számú rendelete, amely állampolgárságától függetlenül, a Romániában élő összes német nemzetiségű ember munkára való kötelező mozgósítását írta elő.⁴⁵ Vinogradov tábornok, a SZEK helyettesének 1945. február 19-i, A/192. sz. parancsa értelmében, minden megyében vegyes bizottságok alakultak a német nemzetiségűek összeírására. Ezekben a bizottságokban a szovjet tiszték mellett román katonák, csendőrök és rendőrök is részt vettek.⁴⁶

Az előírás szerint, 1945. január 10–20-a között a munkaképes németeknek kötelező módon jelentkeznie kellett a lakóhelyük szerinti város-, vagy községházán. A parancs értelmében, e tíznapos időintervallum alatt, minden munkaképes 17 és 45 év közötti német

---

⁴⁰ Vincze Sándor: *Pokoljárás. Szabadság* (Kolozsvár), 1991. január 23, III. évf., 14. sz., 3. o.

⁴¹ Schweier.

⁴² Dózsa.

⁴³ Pavel Polian: *Against Their Will: The History and Geography of Forced Migrations in the USSR* [Akaratuk ellenére: A Szovjetunióban lezajlott kényszermigrációk története és földrajza]. CEU Press, Budapest–New York, 2004, 250–252. o.

⁴⁴ Bognár Zsolt: *Hadifogolytáborok és (hadifogolysors a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon 1944–1945*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2012, 85–86. o.

⁴⁵ Dr. Mircea Rusnac: *Deportarea germanilor în Uniunea Sovietică (1945). Cu referire specială la Banat* [A németek deportálása a Szovjetunióba (1945). Különös tekintettel a Bánságra], AGERO Stuttgart-Deutsch-Rumänischer Verein e.V. Stuttgart, 3. o.

http://www.banaterra.eu/romana/files/rusnac_mircea_deportarea_germanilor.pdf (Letöltés dátuma: 2014. október 11.)

⁴⁶ Constantin Aioanei–Cristian Troncotă: *Minoritatea germană din România, o privire istorică* [A romániai német kisebbség, egy történeti áttekintés]. In: *Magazin Istoric* (Bukarest), 1995, 1. sz., 56. o.

nemzetiségű férfit és 18 és 30 év közötti német nemzetiségű nőt mozgósítani kellett.⁴⁷ Elvileg kivételt képeztek volna a szoptató kismamák 1 éves kor alatti gyermekkel.⁴⁸ Ezt azonban nem tartották be.

A túlkapások hírére, és az általános félelem és bizonytalanság miatt, többen az önkéntes jelentkezés helyett, inkább elrejtőztek otthon, vagy rokonaiknál. Emiatt elégtelen volt a létszám és ez újabb túlkapásokhoz vezetett. A szovjetek hamarosan már a 16-17 éves fiúkat és lányokat is elvitték, válogatás nélkül, sőt az eredetileg megszabott korhatáron felül, 40 éves nőket és 50 éves férfiakat is fogságba vetettek.⁴⁹ A jelentkezést elmúlasztókért pedig személyre szólóan, listák alapján otthonukba, vagy munkahelyükre jöttek el, és onnan szedték össze őket a román csendőrség alakulatai. Ez – a feltűnés elkerülése végett – főleg éjszakánként történt.⁵⁰

A német nemzetiségük miatt elhurcoltak annyival jobb helyzetben voltak a három hónappal korábban foglyul ejtett magyaroknál, hogy otthonról vihettek magukkal meleg ruhát, tartalék alsóneműt, ágyneműt, étkezőeszközt és élelmiszert összesen személyenként 200 kg súlyban,⁵¹ így a magyaroknál nagyobb arányú volt a túlélési esélyük. Igaz viszont, hogy mivel a németek között nagyszámban voltak gyengébb fizikumú nők is, az elhalálozás mértéke körükben végül mégis szinte ugyanakkora volt, mint a magyar foglyok esetében.

A németek deportálásának kezdete 1945. január 10-re volt kijelölve.⁵² Azon a napon, az előírásnak megfelelően, pontosan hozzá is láttak a Bánságban (Temesvár, Arad, Lugos, Resica), míg a Szászföldön (Brassó, Nagyszeben, Segesvár, Medgyes, Köhalom, Nagydisznód, Ágota) és a Partiumban (Szatmárnémeti, Nagykároly, Kaplony) az eredeti ütemtervhez képest egy kicsit megkésve, a deportálás néhol csak január 11-étől indult meg.⁵³ Az elhurcolás vége azonban mindenütt 1945. január 16-a volt.⁵⁴ E rövid, alig pár napig tartó, jól szervezett akció keretében a romániai németiség munkaképes részét gyakorlatilag szinte maradéktalanul összegyűjtötték és a Szovjetunióba hurcolták.

---

⁴⁷ Lásd erről a szovjet Állami Honvédelmi Bizottság 1944. december 16-án kiadott, a németek deportálásának megkezdését elrendelő 7161. sz. határozatának szövegét, in: P. Polian: *i. m.*, 250. o.

⁴⁸ Hannelore Baier: *Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică 1945: culegere de documente de arhivă* [A német származásúak deportálása Romániából a Szovjetunióba 1945: levéltári dokumentumgyűjtemény]. Editura Forumul Democrat al Germanilor din România, 1994, 40. o.

⁴⁹ Egyebek mellett lásd erről: Karl Bereznjak resicai lakos visszaemlékezését in: *„Ich weiß, daß du mein Vater bist, aber ich kenne dich nicht”. Erzählungen von Rußlanddeportierten* [Tudom, hogy te az én édesapám vagy, de nem ismerlek. Oroszországba deportáltak elbeszélései]. Kultur und Erwachsenenbildungsverein „Deutsche Vortragsreihe Reschitza”, Reşiţa, 1995, 39. o. és a Benkő Levente által készített interjú Kadácsi Árpádné Brandstetter Helene (sz. 1913) egykori német elhurcolttal, Köhalom, 2001 február. Benkő Levente tulajdonában. (A továbbiakban: Kadácsi.)

⁵⁰ Többek között így került fogságba Filpes Iuliusné Zengea Klotild is. Lásd erről bővebben: Benkő Levente által készített interjú Filpes Iuliusné Zengea Klotild (sz. 1916), egykori német elhurcolttal, Köhalom, 2001 február. Benkő Levente tulajdonában. (A továbbiakban: Filpes.)

⁵¹ Lásd erről a szovjet Állami Honvédelmi Bizottság 1944. december 16-án kiadott, a németek deportálásának megkezdését elrendelő 7161. sz. határozatának szövegét, in: Bognár Z.: *i. m.*, 85-86. o. és P. Polian: *i. m.*, 251. o. A gyakorlatban való alkalmazásról pedig lásd: Benkő Levente által készített interjú Bonţoainé Brenner Agneth Teresia (sz. 1920), egykori német elhurcolttal, Köhalom, 2001 február. Benkő Levente tulajdonában. (A továbbiakban: Bonţoainé.)

⁵² Stark T.: *i. m.*, 75. o.

⁵³ Egyebek mellett lásd erről bővebben a *Ridicarea minoritarilor germani din România* [A romániai német kisebbség összegyűjtése] című összefoglaló jelentést, in: H. Baier: *i. m.*, 71–74. o.

⁵⁴ *Ibidem*, 69-70. o.

A deportálás családokat szakított szét, egzisztenciákat tett tönkre. Apát, anyát gyermekétől, gyermeket szüleitől választott el, kegyetlen hirtelenséggel, sokszor örökre. Kadácsi Árpádné Brandstetter Helene évtizedekkel később egy interjúban deportálására így emlékezett: „*Én akkor már a korhatár felett voltam, 32 éves, amikor elvittek. S két kicsi gyermekem volt. A kicsike egyéves és négy hónapos, a nagyobbik hároméves volt. Én nem készültem arra, hogy engem elvigyenek. Minden este jöttek a csendőrök, és nézték a buletint [személyi igazolvány–MJK]. S aztán mondtam, hogy ne jöjjenek többet, mert a gyermekeket mindig úgy felzavarják, s úgy sírnak, s hát látják jól, hogy a bulletinomban megvan, hogy én 1913-ban születtem, és én nem esem belé. Na, jól van, akkor nem jöttek többet. [...] De hát nem volt elég a létszám, s aztán túlzásba vitték... Akkor elvitték a 16-17 éves fiúkat s lányokat, és az öregeket, akik túl voltak már a korhatáron. Mert egy 36 éves asszony volt velünk Gyulaféhevárról, 36 éves asszony, akinek öt gyermeke volt. [...]*

Egyszer jön a milicista [román csendőr – MJK] akkor a néptanácsból [község-házról–MJK], és hoz egy cédulát, s azon mind rá vannak írva az asszonyok a kicsi gyermekekkel. Öten voltunk felírva. És én hamar felszaladtam édesapámhoz, s mondom:

– Édesapám, nézd meg, jött a rendőr, hogy hát menjünk a jegyzőhöz, jelentkezni kell... S azt mondja édesapám:

– Menj fiam, hamar, hátha kaptok valami segítséget, mert kicsi gyermekkel hátha a jegyző ad valami segítséget.

A szomszédban volt egy barátnőm, annak három gyermeke, a kisebbik akkora, mint az én hároméves fiúcskám. Azt mondta:

– Én is mindjárt jövök, utánad.

Eljöttünk az irodába, valami Dragota volt akkor az írnok, s mondom:

– Hát miért hívtak le, ne csináljunk valami iratot? Azt mondja:

– Hát lehet, gyermekük van, hány évesek?

Még szinte háromszáz lejt fizettünk a bélyegekért, hogy megcsinálta azt az iratot.[...]

Jön a jegyző, kihívja Tempét, az cipész volt, [...] odaad egy kulcsot neki, s azt mondja:

– Menj belül az irodába, mert ezeket mind viszik Oroszországba.

Ott voltunk mind, asszonyok a kicsi gyermekekkel, hát hogy bújjak el? És én, hogy:

– Gyertek hamar, mind menjünk ki az erdőbe!

És ki az irodából, de amikor megyünk le a lépcsőn, hát jött az orosz poszt [őr – MJK] s a román poszt, és:

– Dáváj ná zát!

S visszamentünk az irodába, s felírtak mindegyiket, s akkor posztal elől-hátul, bevitték minket az iskolába. Jöttünk ki az irodából, édesapám ott állt, s amikor meglátott, elsápadt s úgy a falnak esett. Meg voltam ijedve, de nem tudtam visszamenni, mert az oroszok már a puskával ott voltak. Bevitték az iskolába. Szegény Mamukám, ő aztán eljött [...] Mondom:

– Nem tudom, mit csinálnak a gyermekekkel. Én most elmegyek, mi lesz velük? Akkor Mamuka azt mondja:

– Ne búsulj, Helén, elveszem őket, [...] vigyázok rájuk, mint a szememre.

*Behoztak lesütött húst, mindenfélét, pakoltak, éppen azelőtt vágtam volt egy nagy disznót, és aztán így elmentünk. Este 7 órakor jöttek az autóval, felpakoltak minket oda, feldobtak, a vonat már várt itt, mert Segesvár vidékéről is hozták [a szászokat – MJK], és vártak miránk. Beszálltunk, s elmentünk.*⁵⁵

A németek összegyűjtésének lázában egész intézményeket ürítettek ki. A nagyszebeni gyermekkórházból is elvitték szinte a teljes ápolószemélyzetet. Az ott dolgozó és onnan deportált Bonțoiné Brenner Agneth Teresia így elevenítette fel a történeteket: „A nagyszebeni gyermekkórházban dolgoztam, onnan hurcoltak el. Huszonöt éves voltam akkor. 1945. január 13-án összeszedtek minket, és elvittek a Szovjetunióba, Jenakijevóba. Mi öten voltunk testvérek. Én voltam a legkisebb, és egyedül maradtam, mert a többiek már meghaltak...

Engem a munkahelyemről vittek el. [...] 1945. január 13-án bementem munkába, a nagyszebeni gyermekkórházba, egyszer megjelent a csendőrség, bekísértek minket egy nagy terembe. Csak annyit mondtak, hogy el kell mennünk a gyülekező helyig. Korábban elterjedt ugyan a szóbeszéd, hogy Oroszországba fognak vinni, de amikor január 13-án összegyűjtöttek bennünket, akkor sem mondták meg nekünk, hogy Oroszországba kerülünk. Fogalmunk sem volt, hogy hova megyünk. A nagyszebeni kórházból többünket elhurcoltak, voltak közöttünk nővérek, ápolónők, még tanoncok is. Aztán, amikor összegyűjtöttek bennünket, végül közölték: helyre kell hoznunk, amit a fasiszták tönkretettek.

A román hatóságok adtak ki bennünket. Névsor volt a kezükben rólunk, a Nagyszeben környéki szászokról, nagydisznódiakról, ágotaiakról, a kőhalmiakról, kisebb helységbeliekről, pontosan tudták, hogy kiket kell összeszedni. Volt, aki sebtében felpakolt magának valami élelmet, ezt-azt, mi a kórházból kaptunk valami ennivalót, néhány pokrócot, ami éppen kéznél volt.

*Marhavagonokba tuszkoltak be minket. [...] Január 26-án érkeztünk meg Oroszországba. Rosszabb volt az út bármilyen kínzásnál. Ráadásul kegyetlen, mínusz 45 fokal fagy is volt... Teljesen fűtetlen kocsiban utaztunk, minden ruhadarabot magunkra szedtünk, és ahányan voltunk, negyvenen-ötvenen, egymást melengettük. [...] Mire megérkeztünk a fogolytáborba, tizenöt halottat szedtek le a szerelvényről. Behozták őket a lágerba, és csomóba rakták... Ötszázan érkeztünk meg a jenakijevói 6. számú lágerba, férfiak, nők, vegyesen. [...] Majdnem öt évig voltam ott. 1949. december 20-án jöttem onnan haza Kőhalomba.*⁵⁶

Feltehetjük a kérdést: hányan is estek foglyul, mekkora áldozatot fizetett a német polgári lakosság a náciizmus büneiért és esztelen túlkapásaiért? Az 1941-es népszámlálás szerint 587 075 német élt Romániában⁵⁷ és ezenfelül még 44 000 a Magyarországhoz került Észak-Erdélyben.⁵⁸ Ugyanakkor a román Statisztikai Hivatal 1945. augusztus 15-i nyilvántartásában (Észak-Erdéllyel együtt) már csak 469 967 német lakos szerepelt.⁵⁹ A hiányzó létszám 162 108 fő. Ebben azonban benne vannak az SS-be belépett és fronton

⁵⁵ Kadácsi.

⁵⁶ Bonțoiné.

⁵⁷ C. Aioanei–C. Troncotă: *i. m.*, 56. o.

⁵⁸ Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2011, 47. o.

⁵⁹ C. Aioanei–C. Troncotă: *i. m.*, 60. o.

meghalt németek és az 1944 őszén a Wehrmacht-tal együtt nyugatra menekülők is. Ezért az 1945. januárjában elhurcoltak pontos számát a népszámlálási adatokból nem lehet meghatározni, csak különböző becslések vannak, amelyek 70 000, 75 000, 81 000,⁶⁰ vagy éppen 97 762 főre teszik⁶¹ a Szovjetunióba kényszermunkára vitt németek számát. Ebből mintegy 35–50 000 fő a bánsági svábok közül, 26–27 000 ember az erdélyi szászok közül, és végül kb. 5–15 000 fogoly a jórészt elmagyarosodott szatmári svábok közül került ki.⁶²

Az elfogott és elhurcolt német fiatalok sorsának enyhítéséért többen is megpróbáltak közbenjárni. Elsőként maguk a német népcsoport vezetői, Hans-Otto Roth, Rudolf Brandsch és Victor Glondys, akik Nicolae Rădescu román miniszterelnöktől kértek kihallgatást e kérdésben. Kísérletük azonban eredménytelen maradt, a román politikus szovjet parancsra hivatkozott és kormányát az ügyben tehetetlennek állította be.⁶³ Hasonlóképpen sikertelen volt a Nemzetközi Vöröskereszt romániai szervezetének 1945. január 22-i fellépése is a román kormánynál.⁶⁴ Mégis, voltak akik mentesültek az elhurcolás kötelezettsége alól. A szovjet deportálást valahogy elkerülő mintegy 12 000 ember azok közül került ki, akikre gazdasági szempontból az országban szükség volt (vagyonosak, ipari szakmunkások), akik munkaképtelenek voltak, illetve akiknek román nemzetiségű közvetlen rokonaik voltak (román házastárs, vagy vegyes családból származó gyermek).⁶⁵

Ez is mutatja, hogy az ilyen részletkérdésekre nem sokat adó szovjetek mellett, a román állami szerveknek igenis volt szerepük a németek elhurcolásában! Köztudott, hogy egyes román politikusok nyíltan támogatták a németek elvitelét, míg mások, mint például Iuliu Maniu, a Román Nemzeti Parasztpárt vezére, hallgatólagosan elfogadták a németek nagyarányú deportálását, vagy legalábbis nem tiltakoztak ellene.⁶⁶ Látványos volt a román kommunisták agitációja a németek elhurcolása mellett. Ők a német polgári lakosságot egyszerűen kollektíve „hitleristának” tartották, és mint a front háta mögötti veszélyforrást, e népcsoport teljes eltüntetését szorgalmazták.⁶⁷

A németek elhurcolása a magyarokénál gyorsabb ütemben zajlott le. Az összegyűjtött emberek csoportjait, alig egy-két nap alatt zárt szovjet teherautókon a legközelebbi vasútállomásra vitték,⁶⁸ majd 30–50 fős csoportokban marhavagonba tuszkolva útnak indították.⁶⁹ Többségüket Bákóban tették át a széles nyomtávú szovjet vasútra, ahol már 80 fő került egy-egy nagyobb méretű orosz marhavagonba.⁷⁰ Ezt követően pedig Iași-on keresztül voltaképpen ugyanazon az útvonalon lépték át a szovjet határt, mint az 1944 őszén fogságba ejtett erdélyi magyarok.

---

⁶⁰ Dr. M. Rusnac: *i. m.*, 7. o.

⁶¹ *Die Presse*, Bécs, 1954. augusztus 28.

⁶² *„Ich weiß, daß du mein Vater bist, aber ich kenne dich nicht”...*, *i. m.*, 9-10. o.

⁶³ Dr. M. Rusnac: *i. m.*, 3-4. o.

⁶⁴ H. Baier: *i. m.*, 9. o.

⁶⁵ *„Ich weiß, daß du mein Vater bist, aber ich kenne dich nicht”...*, *i. m.*, 8. o.

⁶⁶ Dr. M. Rusnac: *i. m.*, 5-6. o.

⁶⁷ H. Baier: *i. m.*, 7-8. o.

⁶⁸ Egyebek mellett lásd erről bővebben Karl Bereznjak resicai lakos visszaemlékezését in: *„Ich weiß, daß du mein Vater bist, aber ich kenne dich nicht”...*, 13. o.

⁶⁹ Lásd erről: H. Baier: *i. m.*, 70. o.; Bonțoiné.

⁷⁰ Kadácsi.

A mintegy két hét–egy hónapig tartó út után nagyjából ugyanazokra a vidékekre is szállították a németeket, mint ahol a magyarok is sínylődtek. Csak az arányok különböztek a céltáborok esetében. A legtöbb németet ugyanis nem az Urál vidékére, hanem Ukrajnába vitték, Dnyeproszinszk, Dnyepropetrovszk, Odessza, Nyikolajev, Volodarka, Zaporozsje, Irmino és Vorosilovgrád (ma: Luhanszk) lágereibe.⁷¹ Igen sokan kerültek a Donbász hírhedt szénbányáiba Dokucsajevszk, Jenakijevó, Jelenovka, Gorlovka, Petrovka, Krasznoarmejszk, vagy Makejevka táboraiba.⁷² Ugyanakkor a németek egy része a legtöbb magyar fogolyhoz hasonlóan az Urál-hegység nagyobb fogolytáboraiiban kötött ki: Cseljabinszk, Ufalej, Kopejszk, Berezovszk lágerei nyelték el őket.⁷³ De voltak akik a Krím-félszigeti Leninóba, vagy a sztálingrádi körzetbe jutottak (Petrov Val), mások a rosztovi körzetbe (Rosztov, Belaja Kalitva), vagy a nyizsnij novgorodi körzetbe (Dzserzsinszk) kerültek, sőt egyeseket a Kaukázusba szállítottak (Krasznodar), vagy a távoli ázsiai lágerekbe vittek (Frunze – ma Biskek: Kirgizisztán).⁷⁴

A kényszermunkára hurcolt erdélyi magyar és német polgári lakosok ezreinek sorsán – a foglyok reményeivel ellentétben – sem az 1945. január 20-án, Moszkvában megkötött szovjet–magyar fegyverszüneti egyezmény, sem a második világháború európai hadszíntéren való 1945. május 9-i véget érése nem változtatott. E táborokban kellett továbbra is éveken át sínylődniük.

A szovjet lágervilágból évek múltán hazatérő túlélők közötti kapcsolat megmaradt és a közösen átélt fogolyévek emléke mintegy búvópatakként tovább él. Az egykori elhurcoltak számon tartották és ma is számon tartják egymást. Az utóbbi években viszont egyre gyorsabban fogyatkozó számuk arra ösztönzi a történészt, hogy mintegy a huszonegyedik órában felkutassa a lágereket valamikor megjárta még élő szemtanúkat, és visszaemlékezéseiket rögzítve, értékes történelmi forrásanyagot mentsen meg a jövő nemzedékei számára.

---

⁷¹ Dr. M. Rusnac: *i. m.*, 13. o.

⁷² Lásd erről: Filpes és Bonțoiné.

⁷³ Dr. M. Rusnac: *i. m.*, 13. o.

⁷⁴ *Ibidem*, 13. o.